

Юзва Любов Валеріївна, здобувач ступеня вищої освіти
магістр навчально-наукового інституту № 1 Національної
академії внутрішніх справ;

Мировська Анна Всеволодівна, професор кафедри
криміналістики та судової медицини Національної
академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук,
доцент

ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ

Відповідно до чинного законодавства кожна особа, яка вчинила кримінальне правопорушення підлягає притягненню до кримінальної відповідальності. Однак законодавець поділяє осіб, які вчинили суспільно небезпечне винне діяння на певні вікові категорії і встановлює для них відповідні процесуальні гарантії захисту їх конституційних прав. Однією з таких категорій осіб є неповнолітні, які підлягають підвищеному захисту з боку державних органів та посадових осіб. Саме тому розслідування злочинів, вчинених неповнолітніми відбувається із виділенням таких фактів в окремий порядок провадження із встановленням додаткових процесуальних гарантій захисту їх особистих прав.

Відповідно ст. 22 КК України кримінальній відповідальності підлягають особи, яким до вчинення злочину виповнилося шістнадцять років. Виключенням є тяжкі та особливо тяжкі злочини, відповідальність за які настає з чотирнадцятирічного віку. До найпоширеніших злочинів, що вчиняються неповнолітніми можливо віднести крадіжку, грабіж, розбій, вимагання, вбивство, навмисне заподіяння тілесних ушкоджень, зґвалтування, насильницькі дії сексуального характеру, тощо.

Необхідність використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень відзначається особливою складністю та специфічним характером процесу доказування. На думку автора, підхід до вирішення питань, пов'язаних з організацією і тактикою слідчих (розшукових) дій за участю спеціаліста як особи, яка володіє спеціальними знаннями та навичками в певній галузі, повинен відповідати особливостям розслідування різних видів кримінальних правопорушень.

Чинне кримінальне процесуальне законодавство України передбачає використання спеціальних знань у формі проведення судової експертизи, участі спеціаліста в слідчих (розшукових) діях, консультативної діяльності спеціаліста.

Порядок та підстави залучення експерта до участі в розслідуванні визначається ст.ст. 242–244 КПК України. Питання про те, чи необхідні спеціальні знання для вирішення питань, що виникли, слідчий, відповідно до ч. 1 ст. 40 КПК України, вирішує самостійно, крім випадків обов'язкового проведення експертиз, які передбачені ч. 2 ст. 242 КПК України. Тобто, слідчий зобов'язаний звернутися до експерта для проведення експертизи щодо: 1) встановлення причин смерті; 2) встановлення тяжкості та характеру тілесних ушкоджень; 3) визначення психічного стану підозрюваного за наявності відомостей, які викликають сумнів щодо його осудності, обмеженої осудності; 4) встановлення віку особи, якщо це необхідно для вирішення питання про

можливість її притягнення до кримінальної відповідальності, а іншим способом неможливо отримати ці відомості; 5) встановлення статевої зрілості потерпілої особи в кримінальних провадженнях щодо злочинів, передбачених ст. 155 КК України.

В ст. 486 КПК України закріплене положення про призначення комплексної психолого-психіатричної та психологічної експертизи неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого.

Комплексна психолого-психіатрична експертиза призначається у разі необхідності вирішення питання про наявність у неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого психічного захворювання чи затримки психічного розвитку та його здатності повністю або частково усвідомлювати значення своїх дій і керувати ними в конкретній ситуації.

Винятково до компетенції комплексної психолого-психіатричної експертизи належать:

- встановлення конкретних індивідуально-психологічних особливостей, емоційно-вольових властивостей учасників кримінального процесу, рівня їх психічного, інтелектуального розвитку, наявності у них певних психофізичних якостей, що суттєво вплинули на їх поведінку в екстремальних умовах, в тому числі які могли сприяти вчиненню протиправних дій або перешкоджати виконанню професійних функцій;

- дослідження мотиваційної сфери особистості, складових її психологічних мотивів, які спонукали суб'єкта до тієї чи іншої діяльності;

- встановлення наявності чи відсутності та діагностика психічної напруженості непатологічного характеру (тривоги, страху, стресу, афекту) в момент учинення особою протиправних дій, що здатні впливати на її свідомість та учинки і стали причиною вчинення протиправних дій, неадекватної поведінки;

- виявлення у неповнолітніх правопорушників з ознаками відставання в психічному розвитку непатологічного характеру здатності повністю усвідомлювати значення своїх дій та визначення їх ступеня здатності керувати своїми діями;

- встановлення здатності психічно здорових свідків, потерпілих, підозрюваних (з урахуванням їх індивідуально-психологічних, вікових особливостей, рівня психічного розвитку) правильно сприймати обставини, які мають значення для розслідування, та давати про них правильні показання;

- виявлення у підозрюваного на період, що передував учиненню злочину чи на момент учинення злочину, емоційного стану, який суттєво вплинув на його здатність правильно усвідомлювати дійсність, зміст конкретної ситуації та на здатність вільно регулювати свою поведінку (наприклад, стан сильного нервово-психічного напруження).

Підставою до проведення такої експертизи повинні бути ознаки відхилень в поведінці, які проявляються в характері дій: садизмі, жорстокості, агресії тощо.